

Відгук

на дисертацію Лозинської Юлії Іванівни

на тему: «Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю: 12.00.09 (кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Показання свідка поширений вид доказів. Практично немає жодного кримінального провадження, у якому б не було показань свідка. Це обумовлюється обстановкою вчинення кримінального правопорушення. Злочини посягають на суспільні відносини, вчиняються людьми і серед людей. Тому факти і обставини, що мають значення для кримінального провадження повністю або частково відображаються у їх свідомості. Складний психо-фізіологічний процес сприйняття і відтворення відомостей про відомі свідку обставини вчинення злочину не виключає ризику отримання неправдивих показань. Якість показань свідка залежить від низки чинників, а саме, здатності правильно сприймати, аналізувати розрізнені фрагменти, встановлювати їх логічні зв'язки і співвідношення між собою, зацікавленості в результатах провадження. Особа моделює у свідомості образ досліджуваної події і робить це так, як вона уявляє. Відтак, реальна подія не може об'єктивно відобразитися у свідомості суб'єкта. Тому практика унеможлиблює використання філософських категорій «відображення як загальної властивості матерії», «об'єктивної істини, як відповідності знання дійсності», що існує поза межами свідомості особи. У соціологічному просторі, де суб'єктом є людина завжди тісно переплітаються об'єктивні і суб'єктивні фактори. Їх незбалансоване співвідношення може привести до судових помилок. Тому показання свідка відносяться до числа відносно ненадійних видів доказів. З даних міркувань постає проблема їх достовірності. Не випадково, у ст. 96 КПК передбачені правила з'ясування достовірності показань свідка. У науці кримінального процесу самостійні комплексні дослідження на дану тематику не проводилися. Відтак, залишаються неопрацьованими і неупорядкованими доступні критерії оцінки достовірності показань свідка, відсутня їх класифікація, не досліджені особливості з'ясування достовірності даних показань в стадіях досудового розслідування і судового розгляду. Наведене

зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження Лозинської Юлії Іванівни.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукових програм і планів. Тема роботи відповідає п. 7.6 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 р., затвердженому наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275, а також напряму науково-дослідної роботи факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія злочинам, підслідним ОВС: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0115U006501). Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 28.10.2015 р. № 3).

Оцінка плану дисертаційного дослідження. План дисертації логічний. Дисертантка досліджує наукову проблему за методологічно виправданою схемою від загального до конкретного. В першому розділі викладається матеріал щодо стану розробки теми, та методологія і методи дослідження. У другому розділі послідовно досліджуються проблеми психо-фізіологічної природи формування доказів, визначення достовірності доказів і показань свідка, а також правові засоби забезпечення достовірності показань свідка. Безумовно, ключовим підрозділом дисертації є підрозділ 2.2, у якому досліджуються складні питання достовірності знання у кримінальному провадженні та її компоненти у діалектичному взаємозв'язку. Даний підрозділ у дисертаційному дослідженні є програмним. Відповідно до встановлених характеристик достовірності знання структурований наступний розділ. У третьому розділі роботи викладається процесуальний механізм реалізації засобів з'ясування достовірності показань свідка. На думку офіційного опонента, не варто у назві розділу дисертації цитувати тему дисертаційного дослідження (Див. розділ 1), розділ 3 було б коректним назвати «З'ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні». Дані рекомендації щодо плану роботи мають суто технічний характер і не впливають на оцінку її змісту.

Мета і завдання дослідження узгоджуються з планом дисертації. Метою роботи є отримання нових результатів у формі висновків щодо змісту та сутності достовірності показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні на підставі нормативних приписів КПК, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення відповідних положень кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі основні завдання:

– здійснити аналіз стану дослідження проблем достовірності показань свідка та її з'ясування як складової проблематики імовірності та достовірності/вірогідності знання у кримінальному провадженні та на підставі нього визначити питання, які потребують першочергового опрацювання;

– з'ясувати світоглядні концепції, на які у різні історичні періоди спиралися науковці, досліджуючи достовірність доказів у кримінальному провадженні, та визначати методологію та методи дослідження;

– розкрити у взаємозв'язку нормативні та психологічні аспекти формування показань свідка у кримінальному провадженні;

– сформулювати на підставі теоретичних уявлень про достовірність доказів у кримінальному провадженні визначення достовірності показань свідка;

– розкрити функціональне призначення процесуальних гарантій для забезпечення достовірності показань свідків;

– здійснити класифікацію за визначеними критеріями показань свідка на предмет їх достовірності;

– розкрити зміст з'ясування достовірності показань свідка під час досудового розслідування й особливості застосування для цього окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – С(Р)Д та НС(Р)Д);

– дослідити особливості з'ясування достовірності показань свідка під час судового розгляду;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України в частині вдосконалення використання окремих процесуальних дій для з'ясування достовірності показань свідка;

– визначити особливості оцінки показань свідка на предмет їх достовірності.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, які виникають під час з'ясування достовірності доказів при здійсненні доказування у кримінальному провадженні.

Офіційний опонент вважає, що слід уникати визначення об'єкту дослідження через правовідносини. Такий підхід позбавлений конкретності. У дисертації чітко проведена ідея про те, що з'ясування достовірності показань свідка відбувається у процесі доказування. Відтак, об'єкт дослідження це діяльність уповноважених учасників кримінального провадження по з'ясуванню достовірності показань свідка в процесі доказування.

Предметом дослідження є достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні.

Методи дослідження обрано відповідно до поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Дисертація ґрунтується на загальнонаукових і спеціальних методах наукового пізнання, застосування яких у взаємозв'язку сприяло всебічності, об'єктивності й обґрунтованості результатів дослідження. *Діалектичний* метод надав змогу дослідити процес з'ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні як цілісне явище у взаємозв'язку його елементів. *Пошуково-бібліографічний* метод забезпечив системний пошук літературних джерел з питань теми дослідження (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Аналіз* забезпечив узагальнення літературних джерел (підрозділ 1.1), а також разом із *синтезом, абстрагуванням, формально логічними* методами використаний для формулювання проміжних по розділах та кінцевих висновків по дисертації. *Спостереження* (безпосереднє й опосередковане) використане для одержання відомостей про особливості здійснення допитів свідків та інших процесуальних дій у судових засіданнях, в яких автор особисто була присутня, та про діяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування за матеріалами кримінальних проваджень щодо з'ясування достовірності показань свідка (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2, 3.3). *Моделювання, експеримент і прогнозування* забезпечили перевірку суджень автора стосовно особливостей з'ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні, використання сформованих ним наукових рекомендацій (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Описування* забезпечило формування текстового матеріалу основного змісту дисертації. *Соціологічні методи* (вибірки, опитування шляхом анкетування й інтерв'ювання) використані для формування комплексу питань та одержання від респондентів відповідей на них з проблем теми дослідження, а *статистичне зведення* – узагальнення в абсолютних і відносних величинах результатів опитування та вивчення матеріалів практики кримінального провадження (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять: практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), матеріали вивчених кримінальних проваджень, розглянутих і вирішених місцевими судами Львівської, Закарпатської, Дніпропетровської, Донецької, Миколаївської областей у період 2013–2017 рр. (187 кримінальних проваджень), результати опитування 191 респондента (18 суддів, 32 прокурорів, 30 адвокатів, 89 слідчих, 22 науково-педагогічних працівників), здійснення особистого спостереження за допитами 58 свідків під час судових розглядів 32 кримінальних справ протягом 2016–2018 рр. у Галицькому, Шевченківському, Залізничному районних судах м. Львова.

Офіційний опонент засвідчує наявність репрезентативної емпіричної складової дисертаційного дослідження і вдале використання її результатів для обґрунтування авторських висновків і рекомендацій.

Оцінка змісту дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.1. «*Стан наукової розробки питань достовірності показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні*» викладаються погляди науковців в різні історичні періоди на проблему достовірності показань свідка, їх переконливості, психологічні причин правдивості та їх неправдивості, а також вплив правових, моральних і релігійних чинників на істинність даного виду доказів. Окремо виділяються обставини, які підсилюють або зменшують їх достовірність, а також способи встановлення ступеню переконливості таких показань. Огляд наукових праць І. Бентама, Я.І. Баршева, В.А. Ліновського, О.С. Жиряєва, Л.Є. Владімірова, В.Д. Спасовича, І.Я. Фойницького, М.А. Терновського, М.М. Гродзинського, М.С. Строговича, П.А.Лупинської, Ю.М. Грошевого, В.К. Лисиченка та інших дав змогу з'ясувати місце достовірності доказів у процедурі доказування, її відповідності одержаним знанням про реальній події кримінального правопорушення, а також співвідношення з категорією «істина» (об'єктивна матеріальна), формуванням внутрішнього переконання при оцінці результатів доказування у кримінальному провадженні. Аналіз наукового доробку щодо поняття достовірності у кримінальному судочинстві свідчить про те, у наукових розвідках відсутній методологічний інструментарій дослідження психо-фізіологічного механізму формування показань свідка і критеріїв оцінки їх достовірності. Слушно стверджується, що також потребують наукового осмислення засоби констатації достовірності показання свідків в стадіях досудового розслідування і судового розгляду.

У підрозділі 1.2. «Методологічні засади дослідження» авторка відзначає наявність різних світоглядних платформ при дослідженні проблем ймовірності і вірогідності у кримінальному провадженні. Дисертанткою викладена світоглядна позиція і основні методи дослідження питань достовірності показань свідка та її з'ясування (пошуково-бібліографічний, порівняльний аналіз, спостереження (безпосереднє та опосередковане), опис, соціологічний (вибірки, опитування, інтерв'ювання), статистичне зведення, моделювання, експеримент, прогнозування, синтез, абстрагування, формально-логічний) .

У підрозділі 2.1. «Особливості формування показань свідків у кримінальному провадженні» акцентується увага на поступову зміну в наукових дослідженнях і законодавстві методологічної основи теорії доказування, що існувала в радянський період права на мислєдїяльнїсний концепт доказування та формування доказів. Дисертантка підтримує ідею про

те, що відбиття у свідомості особи в структурі пізнання має місце, але це лише технічний момент. Його змістовна частина полягає передусім у конструюванні образів правно-релевантної події минулого способом створення знанневого юридичного замітника-версії, як штучної гіпотетичної конструкції, а не шляхом її дзеркального відображення (у формі слідів). У цій частині роботи також аналізуються суперечливі положення чинного КПК, що стосуються доказового права, а саме, невідповідність ч. 1 ст. 84 КПК вимогам п.2 ст. 23 КПК. На думку дисертантки, така неузгодженість, незважаючи на ускладнення в застосуванні даних норм, є певним показником перебудови фундаментальних основ доказового права. Не залишена поза увагою дослідниці дискусійна проблема досудових і судових доказів. Офіційний опонент вважає, що причиною певного нерозуміння такої диференціації доказів є те, що окремі науковці наразі не усвідомлюють те, що статус доказів можуть мати лише ті відомості, які відповідають вимогам наступної юридичної конструкції: 1) нормативно-правові вимоги; 2) знанневий (інформаційний блок); 3) судово-інтерпретаційний сегмент; 4) фактовстановлюючі процедури. Інші різновиди знань у сфері кримінального процесу, які не відповідають даним вимогам, не варто називати доказами. Це можуть бути матеріали, дані, оперативні дані і таке інше. Рецензент вважає, що з цих міркувань у ч.4 ст. 95 КПК законодавець вказав, що «Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу». Дана позиція законодавця підтверджується відповідними рішеннями ЄСПЛ. Дисертантка також підтримує думку про те, що доказування як вид юридичної діяльності не обмежується збиранням, перевіркою і оцінкою доказів. Дане тлумачення доказування є спрощеним і нерідко ототожнюється з розслідуванням, крім того, в «тіні» залишаються психологічні, логічні, гносеологічні, лінгвістичні складові феномену кримінально-судових доказів. Ключова увага в тексті дисертації приділена становленню поглядів на особливості формування показань свідка в залежності від моральності і освіченості суспільства. Базовою була презумпція про те, що будь-яке спілкування-розповідь, показання, сповіщення, донесення, доповідь - ґрунтуються на здатності людини відтворювати пережите за допомогою пам'яті. Вважалося, що вона об'єктивна і правдива. На цих підставах формувалося загальне припущення, що всі показання є достовірними і істинними. Водночас, допускалося, що показання можуть бути хибними, або спірними при несумлінності свідка, чи наявності у його органічних дефектів в тому числі хворобливого стану. На початку 20 століття дані припущення про достовірності показань свідків виявилися сумнівними завдяки дослідженням експериментальної і та

юридичної психології. Було доведено, що люди по-різному сприймають і зберігають у пам'яті оточуючий світ і по-різному передають зафіксоване у свідомості. Дослідники також вказували на причини, які впливають на сприйняття, запам'ятовування та відтворення свідком фрагментів реальності. Дослідниця по тексту дисертаційного дослідження аналізує пропозиції науковців, щодо послідовності і структури процесу формування доказів (Ратінов О.Р., Дулов А.В., М.І. Порубов, В.О. Коновалова, М.С. Строгович).

У підрозділі 2.2. «Поняття достовірності доказів та показань свідків» зазначається, що дане поняття являється ключовим для визначення юридичної сили доказів. Його активна розробка почалася після прийняття СКС 1864 року. В період з 1917 по 2012 роки дослідження даної проблеми було епізодичним. З прийняттям КПК 2012 року інтерес до імовірності і достовірності знання у кримінальному судочинстві поступово відновлюється. Причиною цього в першу чергу є те, що чинний КПК до числа властивостей доказів відносить їх достовірність, як критерій визначення їх належності. На початку даного підрозділу дисертантка зазначає, що аналіз даного соціально-правового явища пропонується проводити в межах процесу доказування в хронологічній послідовності з урахуванням семантичного значення слів «достовірність», «імовірність», «істинність», «істина». У даному підрозділі подається ґрунтовний аналіз позицій науковців відносно достовірності і імовірності знання у кримінальному судочинстві.

Так, І. Бентам у відомому трактаті використовує слово достовірність при характеристиці внутрішнього переконання судді при оцінці доказів, але не пропонує його формулювання.

К.Ю.А. Міттермайер, розкриваючи доктрину доказів у німецькому кримінальному процесі, вважав достовірність як стан переконання, що визначає факт істинним і виключає протилежне припущення.

О.С. Жиряєв підтримував позицію Міттермайєра і вважав, що кримінально-юридична достовірність є такий стан свідомості коли «за», не послабляється жодним імовірним чи дійсним «проти».

Г.А. Цахаріє розглядав кримінально-судову достовірність як історичну достовірність, яка не виключає можливості щодо протилежного висновку.

А. Гайєр вважав юридичну достовірність як високу імовірність. Як зазначає дисертантка, позиції німецьких процесуалістів про достовірність доказів у кримінальному процесі були запозичені із вчення І. Канта, який розмежовував емпіричну, раціональну достовірність. Остання, на його думку, поділялася на філософську і математичну.

Дані положення також вплинули на вітчизняних науковців, зокрема Л.Е. Владімірова. Він вважав, що фактична достовірність заснована на законах природи. Кримінально-судова достовірність ґрунтується не на незаперечних

законах природи, а на показаннях свідків і речових доказах, які допускають безліч винятків. Відтак, на думку Л.Е. Владімірова, знання у кримінальній справі є збіг ймовірностей більшого або меншого ступеня. На його думку, достовірність постає як безсумнівність лише тоді, коли немає шансів для протилежного висновку.

В. Д. Спасович вважав, що достовірність поєднує два елементи - суб'єктивний і об'єктивний. Суб'єктивний - це совість особи та свідомість, переконання. Він стверджував про те, що визначити силу кожного доказу неможливо. Це справа совісті судді. Об'єктивна сторона достовірності існує сама по собі, незалежно від суддівського переконання.

Відомий науковець І.Я. Фойницький у своїх міркуваннях про достовірність доказів розмежовував знання про реальність суб'єкта доказування і саму об'єктивну реальність. З цих причин він визначав співвідношення між істиною і достовірністю. За його переконанням істина буде достовірною, коли її можна перевірити. Він також істину поділяв на наукову і практичну. Зміст наукової істини, за його словами, становлять закони природи, які вона розкриває, а практична істина охоплює не загальні закони, а окремі факти і явища, які підтверджуються або спростовуються. В судовому пізнанні І.Я. Фойницький також використовував критерій моральної істини в залежності від наявності довіри до зібраних доказів. Якщо є лише довіра до доказів, то варто вести мову про певний ступінь імовірності знання, а якщо зібрані докази можливо практично перевірити, то слід вести мову про повну ступінь достовірності. Таким чином, І.Я. Фойницький припускав певні ступені імовірності доказів і їх повну достовірність.

М.М. Гродзинський у роботі «Вчення про докази та його еволюція» (1925 р.) в ході дискусії про значення внутрішнього переконання при оцінці доказів намагався відшукати критерії їх цінності. Він вважав, що для уникнення суб'єктивізму слід вдатися до об'єктивізації внутрішнього переконання за рахунок наукових досягнень у сфері судової медицини, судової психології, фізики, хімії, криміналістики і інших наук. Пізніше, М.М. Гродзинський відмовився від даної ідеї під тиском А.Я. Вишинського і в подальшому стверджував, що правосвідомість особи формується під впливом принципів соціалізму, який визначає характер внутрішнього переконання при оцінці доказів. Використання М.М. Гродзинським категорії «об'єктивної істини» у доказуванні та тлумаченні завдань кримінального судочинства стало результатом нав'язування ідеології марксизму-ленінізму в теорію кримінального процесу. Лідерами і «авторитетами» в «обґрунтуванні» даного ідеологічного постулату були А.Я. Вишинський і М.С. Строгович, які стверджували, що радянський суд є самим гуманним і справедливим, тому, що встановлює вироком об'єктивну істину, яка адекватно відповідає реальним

фактам і обставинам вчиненого злочину. У зв'язку з постановкою проблеми об'єктивної істини постало питання - чи органи попереднього слідства встановлюють об'єктивну істину? Пошуки відповіді на нього сприяли запровадженню терміну «достовірність», як критерію оцінки результатів попереднього слідства і судового розгляду. У такий спосіб були реанімовані дискусії щодо проблем імовірного і вірогідного знання у теорії кримінального процесу в умовах панування системи постулатів матеріалістичної діалектики, сформованих у роботах К. Маркса і В.І. Леніна. Так, окремі вчені вважали, що органи досудового розслідування встановлюють факти і обставини вчинення злочину високого ступеня імовірності. А.Л. Ривлін стверджував, що між істиною, яка відшукується органами досудового розслідування та істиною, що встановлюється в суді є певні відмінності, які набувають прояву у ступені доведеності цієї істини. В ході дискусій науковці обґрунтовували взаємозв'язок достовірності і істинності. Так, за твердженнями О. Р. Ратінова достовірне знання є те, що достатньо обґрунтоване. Істинність знання це його відповідність об'єкту, а імовірність це показник його обґрунтованості. На погляд офіційного опонента, в основу тлумачення поняття доказування у широкому розумінні була покладена ідея обґрунтування знання з використанням доводів, аргументів, фактів. В даному контексті у літературних джерелах з'явилися твердження (І.М. Лузгін) про співвідношення імовірності і достовірності як ступені їх обґрунтованості: імовірне знання - недостатньо обґрунтоване, достовірне - цілком обґрунтоване і виключає будь-які сумніви, щодо його правильності, відповідності дійсності. І.М. Лузгін звернув увагу на те, що знання обґрунтовується об'єктивними і суб'єктивними чинниками. На його думку, істинність та достовірність близькі, але не тотожні. У офіційного опонента виникає питання - чи може бути достатньо обґрунтованим неістинне знання? Пізніше (А.І. Коп'єв) на думку офіційного опонента, правильно звернув увагу на те, що засоби обґрунтування не завжди є достовірними. Тому виникає питання адекватності достовірності і істинності знання. Очевидно, для висновку про статус достовірного (вірогідного) знання (доказу) необхідно керуватися також і логічною структурою знання, (теза, як знаннява конструкція, має бути об'єктивно адекватною предмету реальності (це можливо?), аргументи також мають відповідати фотографічно об'єкту відображення (це можливо?, демонстрація??, результат???) В умовах кримінально-процесуального пізнання і доказування виконати дані вимоги об'єктивно неможливо. Структура кримінально-процесуальної діяльності складається із відносно ненадійних компонентів (у їх змісті присутній суб'єктивний елемент). Відтак, отримати об'єктивне, адекватне дійсності знання за результатами такої діяльності марна справа. Коли говоримо про достовірність чи недостовірність, то це показник ступеню довіри до таких

знань. Довіра до змісту знання це одне, а його життєва об'єктивність це інше. На жаль, вони не співпадають, незважаючи на наше бажання їх бачити тотожними. Думаю, що висновок А.С. Степаненка про те, що достовірність у кримінальному процесі це найвищий ступінь імовірності не позбавлений аргументів. Він сформульований на основі концепції ймовірнісних знань Т. Андерсона і Д. Шума. У запропонованій версії дані автори звертають увагу на відсутність ознакам достовірності аргументів (доказів), якими обґрунтовується теза, а саме: наявні докази неповні, неостаточні, двозначні, суперечливі, їх джерела позбавлені досконалості (стор. 89-90). Вибачте, докази являються результатом мислєдїяльнїсного процесу людини. Встановлення виду зв'язку з слїдами злочину і висновком про констатацію певного доказового факту є результатом логїки або її відсутності у мисленні суб'єкта доказування. Там де є знання людини, там завжди присутній суб'єктивний фактор. Відтак, очищення положень доказового права у кримінальному процесі лежить через відмову від натуралїстичного підходу в оцінці його складових. На стор.94-96 дисертантка, як і належить, викладає ознаки достовірності доказів і показань свїдка на основі аналізу наукових джерел, а саме: 1) пізнання у кримінальному процесі здійснюється з використанням правових засобів і логїчних форм; 2) достовірність - це судження про відповідність реальним фактам і подїям, що відбулися. Зауважу, що дисертантка вказує і, думаю правильно, «Істина може існувати автономно, незалежно від суб'єкта - носія істини...» (стор. 94); 3) визначення фактичних даних як достовірних є результатом їх перевірки на предмет виявлення внутрішніх і зовнішніх суперечливостей; 4) достовірність як властивість доказу констатується у формі судження, яке стає елементом внутрішнього переконання суб'єкта доказування, що відповідає стандарту «поза розумним сумнівом». Позитивно, що дослідниця формулює визначення достовірності доказу взагалі і окремо достовірність показань свїдка, як окремого виду доказів. На думку Лозинської Ю.І., достовірність показань свїдка - це його властивість, яка проявляється у судженні суб'єкта доказування поза розумним сумнівом про повну відповідність цього показання реальним фактам та обставинам, що мають значення для кримінального провадження, сформульованого на підставі оцінки відомостей, які містяться в ньому, щодо наявності або відсутності внутрішніх, зовнішніх протиріч показання з іншими доказами у кримінальному провадженні, неточностей, прогалин та їх змісту. Дане визначення заслуговує на увагу і узгоджується з логїкою і змістом проведеного дослідження . Авторка правильно зазначає, що достовірність знання необхідно розглядати у співвідношенні з його імовірністю та істинністю як взаємопов'язаними категорїями. На мою думку,

треба також враховувати і інші детермінанти даного соціально-правового явища.

Позиція офіційного опонента. Достовірність і імовірність знання у кримінальному процесі надто складні феномени. У наукових джерелах достовірність і імовірність розглядають з різних позицій. Наприклад, гносеологічний зріз вказує на їх зв'язок з істиною, а саме достовірне – це істина, вірогідне-знання, що припускається О.М. Ларін, І.М. Лузгін). Очевидно, слід виділяти істинність і хибність знання як відношення до адекватності чи неадекватності предмету пізнання. Імовірність і достовірність - це ступінь обґрунтованості знання. Іншими словами йдеться про взаємозв'язок і розмежування гносеологічної і логічної характеристики знання. Вони можуть співпадати, але не завжди. В ході практичних і логічних операцій відповідність знання про об'єкт пізнання може підтверджуватися, або спростовуватися. Тому імовірне знання не обов'язково не істинне. Його особливість полягає в тому, що істинність або хибність потребують додаткової перевірки, в результаті якої з'являються нові аргументи, що підтверджують або спростовують його властивість бути істинним або хибним. Воно може бути об'єктивно неістинне але достовірне. Зрозуміло, що така ситуація є виключенням із загального правила, що передбачає їх узгодженість. Процедура обґрунтування направлена на констатацію хибності, або істинності знання. На жаль, встановити повний контроль над процесом обґрунтування неможливо. Формалізувати логічну і розумову діяльність поки що не вдається. У механізмі, що формує внутрішнє переконання є багато логічного і алогічного, свідомого і несвідомого, раціонального і ірраціонального. Тому такі мислєдїяльнїснї операції залишаються неконтрольованими законом. Вони заповнюються догадками, неправдивими свідченнями і таке інше. Чим більше неконтрольованих детермінантів тим більше випадковості і сумнівів щодо його істинності. Попри це, важливо також звернути увагу на об'єктивні і суб'єктивні критерії оцінки імовірного і достовірного знання. Об'єктивні - це наявність достатності знань для єдино можливого висновку. Суб'єктивні - це знання і досвід суб'єкту дослідження та уміння їх правильно використовувати у процесі пізнавальної діяльності. Вони повинні бути збалансованими і взаємно контролюючими. Надавати переваги одному із них недопустимо. Таке може вплинути на правильність оцінних висновків. Віддаючи перевагу суб'єктивному фактору, в першу чергу слід переконатися в тому, наскільки впевненість суб'єкта відповідає об'єктивним критеріям оцінки знань, чи є для цього достатні підстави. Для визначення ролі об'єктивного і суб'єктивного факторів треба, очевидно, прислухатися до рекомендацій Г.А. Геворкяна. На його думку, знання являється вірогідним, коли у нас є всі підстави стверджувати, що його істинність остаточно

встановлена і воно не потребує подальшого обґрунтування, є повна суб'єктивна впевненість переконаність в ньому. Імовірне знання - це не повне знання, коли є лише часткові підстави вважати його істинним, тому, що воно потребує подальшого обґрунтування. Таке знання, стверджує автор, породжує у нас відповідну впевненість, але ми готові до того, що ця впевненість не виправдається (Геворкян Г.А. Вероятное и достоверное знание.- Ереван .- 1965 г.).

У підрозділі 2.3. «Кримінальні процесуальні гарантії для давання свідком достовірних показань, їх об'єктивної перевірки та оцінки» викладаються позиції науковців щодо визначення поняття гарантії у кримінальному процесі (М.С. Строгович, П.А. Лупинська, М.М. Михеєнко, К.Ф. Гуценко, Є.Ф. Куцова, Ю.М. Грошевий, В.М. Тертишник, М.А. Погорецький та і ін.). Практично є домінуючим положення про те, що науковці вважають гарантіями правові засоби і передбачені законом способи, направлені на забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження і досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства. Авторка в цій частині роботи викладає класифікації гарантії в залежності від їх цільового призначення. Окремо, аналізуються права і обов'язки свідка і його процесуальний статус як гарантії забезпечення отримання його достовірних показань. Заслуговує на увагу додаткове обґрунтування пропозиції В.Т. Нора про повідомлення свідкові його прав і обов'язків при виклику на допит. Офіційний опонент вважає слушними пропозиції про додаткові гарантії особистої безпеки свідків. До числа актуальних питань також слушно відноситься проблема дотримання процесуальної форми допиту свідка, як однієї із гарантії - сприяння достовірності його показань. Важливо і позитивно, що система гарантії забезпечення отримання достовірних показань розглядається послідовно відповідно до виклику, прибуття, власне допиту, фіксації показань та їх оцінки.

У підрозділі 3.1. «Застосування окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій для з'ясування достовірності показань свідків під час досудового розслідування» обґрунтовано проводиться розмежування між словосполученнями «забезпечення достовірності показань свідка» і «з'ясування достовірності показань свідка». На думку дисертантки, слово «забезпечення» варто вживати при характеристиці гарантії - сприяння отримання показань свідка. Зрозуміло, що такі засоби не можуть в повній мірі забезпечити достовірність показань свідка, оскільки існує чимало факторів, які не контролюються процесуальними гарантіями. З'ясування достовірності показань свідка полягає у використанні сторонами і судом передбачених кримінально-процесуальним законодавством засобів пошуково-пізнавальної

діяльності, спрямованих на перевірку і оцінку одержаних показань на предмет правдивості, тобто їх відповідності реальним подіям, що сталися. Дисертантка аналізує правову регламентацію допиту свідка, тактичні прийоми його проведення для з'ясування правдивості показань. Зазначається, на ефективність перевірки показань свідка впливають: кількість джерел відомостей про обставини, що підлягають дослідженню; їх повнота; характер зв'язку з подією; можливість додаткового пошуку джерел інформації; різниця в часі сприйняття подій і їх відтворення на допиті і таке інше. Водночас, у роботі аналізуються негативні фактори, що можуть вплинути на достовірність показань та способи їх мінімізації. Важливе місце в організації діяльності, щодо з'ясування достовірності показань свідка під час досудового розслідування посідає планування допитів, що забезпечує якісну підготовку їх проведення, своєчасне виявлення та дослідження протиріч, прогалів, неточностей у показаннях.

У підрозділі 3.2. *«Засоби з'ясування достовірності показань свідка під час судового розгляду»* спочатку акцентується увага на значенні принципу безпосередності в дослідженні доказів у судовому засіданні в суді першої інстанції. Якість перевірки представлених стороною обвинувачення доказових матеріалів в значній мірі залежить від активності сторін кримінального провадження. З'ясування достовірності показань свідка відбувається у форматі перехресного допиту. У зв'язку з цим дисертантка аналізує правила прямого і перехресного допитів свідка і наголошує на тому, що контроль за порядком його проведення покладається на суд, який також вправі самостійно ставити питання свідку для з'ясування недостатньо перевірених його показань. Для продуктивності даної судової дії у дисертації пропонується складати плани проведення таких допитів. Ефективній реалізації функціонального призначення перехресного допиту сприяє не лише його нормативне закріплення у ст.352 КПК, а й вмиле володіння тактикою його проведення. На основі особистого спостереження дисертанткою у судових засіданнях проведення перехресних допитів, у роботі виокремлено низку типових ситуацій про порушення правил його проведення, а саме, такі, що пов'язані з обмеженням права сторони захисту задавати питання свідку, обмеження в часі на допит, зняття запитань, які нібито не мають відношення до предмету допиту, необґрунтоване припинення допиту судом, зловживання стороною захисту через систематичне задавання запитань, які, на розсуд суду, не стосуються обставин кримінального провадження (стор.171). Дисертантка формулює пропозиції по вдосконаленню редакції ст. 352 КПК. Перехресний допит свідка є основним засобом перевірки достовірності показань свідка. Відтак, сторони мають право ставити йому запитання щодо: 1) можливостей сприймати факти про які він дає показання; 2) попередніх показань, які не

узгоджуються із щойно наданими; 3) суперечностей із показаннями інших осіб; 4) обставин, які не були з'ясовані протилежною стороною під час здійснення нею прямого допиту. Дисертантка приділяє значну увагу також проблемі дискредитації свідка і його показань під час проведення перехресного допиту. Опитування практикуючих юристів засвідчує, що такий прийом допускає чинне законодавство при умові дотримання положень ст. 63 Конституції України і якщо нечесноти свідка пов'язані із даним кримінальним провадженням. Вивчення досвіду англо-американського доказового права також свідчить про наявність певних зловживань при доведенні недостовірності показань свідка. Гарантіями від таких зловживань, на думку авторки дисертації, є наступні вимоги до засобів компрометації: вони не мають бути віддалені у часі від події злочину, судом повинна бути врахована небезпека несправедливих упереджень, можлива плутанина з метою заведення присяжних в оману і таке інше. Дисертантка обстоює позицію про обережне застосування положень ч.2 ст. 96 КПК. При цьому вона наголошує, що попередня протиправна поведінка може бути взята до уваги у висновку про недостовірність показань за наявності неправдивих показань у цьому кримінальному провадженні. У даному розділі критично аналізується процесуальний порядок допиту в судовому засіданні неповнолітніх свідків. Так, з урахуванням психо-фізіологічних особливостей даної категорії осіб рекомендується бути обачливим у задаванні навідних питань при перехресному допиті. З урахуванням досвіду правового регулювання даної проблеми у КПК ФРН пропонується доповнити ст. 354 КПК, у якій унормувати особливості допитів неповнолітніх. Крім цього, дослідниця слушно вважає необхідним встановити в законодавстві вимоги до педагогів, лікарів, психологів для участі у допитах неповнолітніх. У дисертаційному дослідженні наводяться результати емпіричних досліджень про надання доручень судом прокурору в порядку ч. 2 ст. 333 КПК у зв'язку з проведенням з'ясування достовірності показань свідків. За результатами такого аналізу судді доходять до висновку про недоцільність допитів свідків відповідно до вимог чинного КПК в стадії досудового розслідування. Згідно ст. 23 КПК допит має відбуватися в стадії судового розгляду. Офіційний опонент вважає також, що в цьому є сенс. Звертає на увагу нераціональна конструкція чинного КПК- ускладнена процесуальна форма в стадії досудового розслідування і в судовому розгляді. Можливо в стадії досудового розслідування вдатися до розумної де формалізації, скажімо, за зразком КПК ФРН.? Важливо, що дисертантка при дослідженні заявленої в назві підрозділу проблематики також використовує криміналістичні знання для ефективного з'ясування достовірності показань свідка. Водночас, було б доцільним звернути увагу на передбачені кримінальним процесуальним

законом випадки обмеження безпосередності дослідження доказів у судовому засіданні (наприклад, в порядку передбаченому ст. 349 КПК, провадження на підставі угод ст.ст. 468-475 КПК). В таких процесуальних ситуаціях оцінка достовірності показань свідків завершується в стадії досудового розслідування. Мова йде про ординарну, факультативну і ексординарну дію принципу безпосередності дослідження показань, речей і документів у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, що не узгоджується з вимогами ст. 23 КПК.

У підрозділі 3.3. *«Особливості оцінки достовірності показань свідків»* по суті підводиться підсумок дисертаційного дослідження за результатами якого викладається стандарт з'ясування достовірності чи недостовірності показань свідка. Безперечно, це складний мислєдїяльнїсний процес, який передбачає врахування низки чинників, які в значній мірі неїдконтрольнї мисленню суб'єкта доказування. За основу даного виду діяльності дисертантка бере настанови І.Я. Фойницького і положення ст. 94 КПК. Офіційний опонент погоджується з таким підходом. Він також вважає, що «робота» по визначенню достовірності чи недостовірності показань є надто складною і не завжди прирівнюється до істинного судження. Важливо і те, що Лозинська Ю. І. визначає послїдовнїсть оцінювальних операцій, демонструючи їх взаємозалежний характер. Привертає на увагу проблема дотримання процесуальної форми допиту свідка і її вплив на достовірнїсть показань. Офіційний опонент вважає, що процесуальна форма не є єдиним критерієм для вирішення питання про допуск показань в якості доказу. Недотримання вимог процесуальної форми можуть бути різними, але не всі вони впливають на правдивість показань свідка. Безумовними підставами для визнання доказів недопустимими є їх перелїк у ст. 87 КПК. Істотнї порушення кримінального-процесуального закону також є умовними і безумовними (ст. 412 КПК). На стор. 188-193 дисертантка викладає авторське бачення критеріїв оцінки достовірності показань свідка: 1. Визнання доказу недопустимим виключає його оцінку як достовірного; 2. Порівняльний аналіз показань свідка з іншими доказами у кримінальному провадженні; 3. Перевїрка показань свідка на предмет наявності у ньому внутрішніх неузгоджень; 4. Встановлення відсутності протирїч між зібраними доказами і вичерпаність інших можливостей для виявлення додаткових неузгодженостей в показаннях свідка; 5. Негативна репутація свідка не може бути самостійною і єдиною підставою для оцінки його показань недостовірними; 6. Оцінка показань свідків з чужих слів на предмет їх достовірності взаємопов'язана з первинним джерелом відомостей. Офіційний опонент вважає, що дані критерії заслуговують на увагу і мають не тільки наукове, але і практичне значення.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Дисертація є першим після прийняття КПК комплексним дослідженням, у якому одержані нові результати у вигляді обґрунтованих висновків стосовно особливостей з'ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, на думку офіційного опонента слід віднести наступні:

1. Визначення поняття достовірності показань свідка. Воно практично узгоджується з теоретичним конструкціям про уявлення достовірності знання у кримінальному провадженні. Дисертантка наголошує, що це є судження, як стан внутрішнього переконання (ідеальна субстанція). Важливим і креативним є твердження про вимоги логічності показань свідка і їх узгодженість з іншими доказами у кримінальному провадженні. Дане визначення достовірності показань свідка є оригінальним має право на існування і відповідає вимогам наукової новизни.

2. Запропоноване визначення поняття достовірності показань свідка похідне від формулювання достовірність доказів (стор. 95). Дана дефініція результат узагальнення позицій науковців щодо тлумачення достовірності в різні історичні періоди. У такий спосіб дисертантці вдалося сконструювати уявлення про достовірність доказів з урахуванням знакових її властивостей. Достовірність доказів - це стан внутрішнього переконання суб'єкта оцінки щодо якісних характеристик показань свідка. Вважаю, дані висновки мають не лише наукове, але і практичне значення, тим більше, що проблема достовірності у кримінальному процесі відноситься до недостатньо опрацьованих і дискусійних.

3. Офіційний опонент вважає науково значущим висновок авторки дисертації про те, що з'ясування достовірності має процесуальну природу і відбувається від початку до закінчення процесу доказування. Даний вид юридично-пізнавальної діяльності є складним і включає гносеологічні, психологічні, логічні, знаннєві, мовознавчі, об'єктивні, суб'єктивні, управлінські компоненти з урахуванням яких суб'єкт доказування вправі приймати рішення про достовірність показань свідка.

4. Визначення з'ясування достовірності показань свідка, як діяльності спрямованої на їх перевірку і оцінку на предмет правдивості сторонами кримінального провадження, судом під час доказування пошуково-пізнавальними засобами.

5. Дисертантка запропонувала і обґрунтувала процесуальний механізм з'ясування достовірності показань свідка в стадії досудового розслідування і судового розгляду, визначивши суб'єктів, засоби, послідовність

процесуальних дій і мету даного виду юридичної діяльності. У зв'язку з цим у дисертації викладені обґрунтування щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, а саме, п.5 ст.112, ч.9 ст. 224 , ч.1 ст.354.

6. У дисертаційному дослідженні запропоновано класифікацію неузгодженостей у показаннях свідків відповідно до етапів їх формування.

7. Офіційний опонент підтримує додаткові аргументи про ідею розмежування доказів на досудові і судові. Водночас, пояснюю, що словосполучення «досудові докази» вжито мною в тексті відповідних наукових праць як данину історичної традиції в умовах перехідного періоду кримінального процесуального законодавства. На думку офіційного опонента, докази формуються виключно за результатами судової процедури. Знання отримані поза її межами мають інший статус.

8. Заслужують на увагу як такі, що мають новизну наукові рекомендації стосовно здійснення прямого та перехресного допиту в судовому засіданні з метою з'ясування правдивості показань свідка.

9. Наукові рекомендації, щодо оцінки показань свідка з чужих слів на предмет їх достовірності з урахуванням їх попередньої оцінки стосовно належності та допустимості, наявності або відсутності протиріч, неточностей, прогалин. 10. Положення про підстави застосування засобів компрометації репутації свідка для висновків про неправдивість його показань з урахуванням зарубіжного досвіду практики застосування перехресного допиту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, розроблені автором, можуть бути використані: а) у науково-дослідній сфері – для подальших досліджень проблем з'ясування достовірності доказів, одержаних з інших джерел; б) у законотворчій діяльності – під час удосконалення норм чинного КПК України; в) у правозастосовній діяльності – під час проведення допитів свідків на досудових та судових стадіях кримінального провадження; г) у освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін в галузі кримінального процесуального права (Акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ результатів дослідження у освітній процес від 06.06.2018 № 41).

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу Львівського державного університету внутрішніх справ, обговорена на її засіданні та рекомендована до захисту на міжкафедральному семінарі. Окремі положення дисертації були оприлюднені на шести науково-практичних конференціях і семінарах: «Проблеми правової

реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.), «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)» (м. Львів, 29 січня 2016 р.), «Проблемні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 07 квітня 2017 р.), «Шістнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 р.), «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 1 грудня 2017 р.), «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Херсон, 08–09 грудня 2017 р.).

Публікації. Крім тез доповідей на конференціях, результати дисертації опубліковано у семи наукових статтях, з яких шість опубліковано у вітчизняних фахових наукових виданнях, одне з яких включене до міжнародної наукометричної бази, та одна – в іноземному періодичному науковому виданні. В опублікованих працях оприлюднені основні положення дисертаційного дослідження. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Офіційний опонент позитивно оцінює зміст даного дисертаційного дослідження і вважає, що дисертантка досягла поставленої мети. Висновки і пропозиції відповідають критеріям науковості, достатньо обґрунтовані теоретичними і законодавчими положеннями, а також матеріалами емпіричної практики. Дисертація являється завершеним монографічним дослідженням і оформлена згідно встановленим вимогам. Водночас, офіційний опонент вважає своїм обов'язком звернути увагу на низку дискусійних питань, викладених у даному дисертаційному дослідженні, а саме :

1. На стор. 4 автореферату і 24 дисертації авторка викладає визначення поняття достовірності свідків. Воно, як зазначалося вище, заслуговує на увагу і має наукову і практичну цінність. У запропонованому формулюванні правильно визначені напрями перевірки показань свідка на предмет їх достовірності. Навряд чи всі вони реальні? Наприклад, яким чином можна пересвідчитись настільки правильно відобразились у свідомості свідка події, які він спостерігав, чи адекватне їх відтворення при дачі показань? Думаю, що наша наука наразі не в змозі контролювати такі психо-фізіологічні процеси у свідомості людини. Можливо в перспективі це буде реальним. Якщо вірити даним опублікованим в статті професора Б. Розовського «Мені соромно бути юристом», про те, що нейрофізіологи Пенсільванського університету заявили, що на підставі знімків головного мозку за допомогою магнітно-резонансної томографії можна встановити, коли людина говорить правду, а коли неправду. Таких приладів поки що одиниці і вони не скоро будуть доступні для широкого використання. Для вирішення даної проблеми також використовують гіпноз, поліграфи і «сировотки правди» (проект ЦРУ США

«Артишок»). У зв'язку з цим виникає чимало питань настільки такі способи отримання показань будуть узгоджуватися з морально-етичними основами сучасного судочинства. Висновок про достовірність показань свідка має складну природу походження. В його формуванні приймає участь комплекс неоднорідних, але взаємопов'язаних гносеологічних, логічних, психологічних, правових, управлінських, лінгвістичних чинників. Показати одночасно функціональну роль кожного із них в механізмі формування такого висновку практично неможливо. З цієї причини у існуючих в науковому обігу поняттях достовірності виключно з об'єктивних причин фіксується неповнота. Діяльнісна методологія вимагає послідовно розрізняти феномени «поняття» (про що-небудь) і «визначення» (чого-небудь). Поняття - це світ мислення і діяльності, які направлені на створення певної смислової конструкції, яка складається із різномірних предметних смислів. Поняття-це не те, що можна назвати, а те з допомогою якого можна розуміти певне явище. Визначення, завжди віддзеркалює поняття з одного боку, воно побудоване за схемою «це є те». Принциповим є також і те, що жодне із визначень, ніколи не буде охоплювати цілком те, що взято як об'єкт оперування. Таким чином, запропоноване у дисертації поняття достовірність показань свідка є його визначенням. Воно, по суті, виконує роль «вхідних дверей» для осмислення поняття їх достовірності.

2. У визначенні достовірності доказів і достовірності показань свідка (стор. 95) вказується що таку оцінку даного виду доказу у формі судження дає суб'єкт доказування. Виникає потреба в додатковому поясненні, хто і коли дає остаточну оцінку достовірності показань свідка? Як в даному контексті слід розуміти позицію слідчого, прокурора, захисника? В чому полягає різниця між такою оцінкою суду і сторонами у кримінальному провадженні?

3. У підрозділі 1.2 «Методологічні засади дослідження» дисертантка обґрунтовує власний світоглядний концепт дослідницької діяльності достовірності показань свідка. За результатами аналітичного огляду методологічних основ конструкцій доказування різними авторами вона доходить до висновку про прийнятність використання у дисертаційному дослідженні у якості методологічної платформи доказування концепту «охоронний консерватизм». На думку офіційного опонента, було б доцільним конкретизувати його ознаки і відповідно запропонувати визначення доказування у кримінальному провадженні

4. На стор 48-56 авторка розглядає спірні в науці кримінального процесу питання щодо визначення доказів та їх формування. З огляду на таке, офіційний опонент вважає доцільним авторці дисертації пояснити її ставлення щодо смислових тлумачень наступних визначень «доказів»,

«джерел доказів» і «формуванням доказів» у кримінальному судочинстві з урахуванням положень п.2 ст. 23 КПК, п.6 ст.9 КПК, п.1 ст. 84 КПК, п.4 ст. 95 КПК, п.3 ст. 370 КПК. Позиція здобувачки в даних питаннях має принципове і безпосереднє відношення до проблеми достовірності показань свідка.

5. На стор. 116 дисертації зазначається «У кримінальному процесі процесуальну самостійність слідчого та прокурора розглядають як один із засобів реалізації принципу всебічного, повного, неупередженого встановлення обставин кримінального провадження...» Офіційний опонент вважає, що дане положення є сумнівним. Тому вважав би за можливе на захисті дисертантці пояснити які рішення слідчий за чинним КПК приймає одноособово і їх співвідношення з його рішеннями, які потребують погодження прокурора та слідчого судді.

6. Офіційний опонент не рекомендує по тексту дисертації зловживати посиланнями на його роботи, з тим, щоб не давати приводів для сумнівів у його неупередженості.

Дані побажання офіційного опонента мають рекомендаційний характер, являються дискусійними в науці кримінального процесу, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лозинської Юлії Іванівни.

ВИСНОВКИ:

1. Дисертація Лозинської Юлії Іванівни відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р. № 1159 від 30.12 2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.);

2. Лозинська Юлія Іванівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09- кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент
професор кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
член-кореспондент НАПрН України

«23» листопада 2018 року

М. Є. Шумило

ПІСЬМОВИЙ
ВЧЕННИЙ СЕКТОР
КАРДУЛЬНА І
23.11.2018

